

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕВИКОНАННЯ МІЖНАРОДНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ З ОХОРОНИ МОРСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

Розглянуто питання міжнародно-правової відповідальності держав за невиконання міжнародних зобов'язань з охорони морського середовища. Досліджено теоретичні аспекти міжнародно-правової відповідальності, її підстави та порядок реалізації. Проаналізовано положення Конвенції ООН з морського права 1982 р. про відповідальність держав за невиконання зобов'язань з охорони морського середовища.

Рассмотрены вопросы международно-правовой ответственности государств за невыполнение международных обязательств по охране морской среды. Исследованы теоретические аспекты международно-правовой ответственности, ее основания и порядок реализации. Проанализированы положения Конвенции ООН по морскому праву 1982 г. об ответственности государств за невыполнение обязательств по охране морской среды.

The questions of international law responsibility of states for non-fulfillment of international responsibilities on guard of marine environment are considered. The theoretical aspects of international law responsibility, its grounds and order of realization are studied. Provisions of UNO Convention on a naval law 1982 about responsibility of states for non-fulfillment of responsibilities on guard of marine environment are analysed.

Проблема міжнародно-правової відповідальності за забруднення морського середовища, за шкоду навколишнього природного середовища або, в більш широкому плані, за невиконання міжнародних зобов'язань з охорони морського середовища – частина загальної проблеми міжнародно-правової відповідальності держав. Адже, як зазначає В. Г. Буткевич, міжнародно-правова відповідальність не має галузевого поділу, вона є єдиним цільним інститутом. Разом з тим можуть бути різні режими міжнародної відповідальності [1, 463]. Слід зазначити, що право міжнародно-правової відповідальності – самостійна галузь міжнародного права, норми якої посідають найважливіше місце у механізмі функціонування міжнародного права [2, 2-5]. Відповідальність держав за невиконання зобов'язань по Конвенції ООН з морського права 1982 р. та інших міжнародних договорів у галузі охорони морського середовища може наставати відповідно до правил про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння,

кодифікованих у Статтях про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння. Згідно з п. 1 ст. 235 Конвенції 1982 р., на держави покладається виконання їхніх міжнародних зобов'язань щодо захисту і збереження морського середовища. Вони несуть відповідальність відповідно до міжнародного права (виділено нами, Т.К.).

1. Міжнародно-правову відповідальність як правову категорію можна умовно поділити на три типи відповідальності. Як зазначає Л. В. Сперанська, такий розподіл зручний з точки зору юридичного аналізу проблеми відповідальності і цілком відповідає реаліям, що склалися в міжнародно-правових відносинах держав [3, 9]. І. І. Лукашук звертає увагу на те, що в ході роботи Комісії міжнародного права ООН склалося два поняття відповідальності, що належать до двох її типів (видів). До першого належить відповідальність за міжнародні протиправні діяння. До другого – відповідальність за шкідливі наслідки дій, не заборонені міжнародним правом [2, 22]. Перший тип відповідальності знайшов широке підтвердження у доктрині та міжнародно-правовій практиці. Про це свідчать і Статті про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння.

Другий тип відповідальності – відповідальність за шкідливі наслідки дій, не заборонені міжнародним правом [2, 22] (відповідальність за правомірну діяльність, або відповідальність за ризик).

В англійській практиці для позначення міжнародної відповідальності використовують два терміни – «responsibility» і «liability»*. Згідно зі сформованою концепцією, яка знайшла визнання і у міжнародній практиці, відповідальність (responsibility) полягає у матеріальній відповідальності (liability) держави за свої протиправні дії [2, 1-2; 5]. Так, згідно зі ст. 235 Конвенції 1982 р., «держави повинні співпрацювати ... у подальшому розвитку міжнародного права, зокрема, що стосується відповідальності (responsibility) та матеріальної відповідальності (liability) для визначення розміру збитків та відшкодування...». Таким чином, мова йде про два типи відповідальності, що знаходять відображення у кодифікації норм про міжнародну відповідальність.

Проте тільки на основі негативної відповідальності неможливо виникнення і реалізація охоронних відносин, які складають поняття міжнародно-правової відповідальності держав у традиційному розумінні цієї категорії. Не виділяючи як окремий тип (вид) міжнародної відповідальності позитивну відповідальність, І. І. Лукашук зазначає, що нині зростаюче значення набуває позитивна відповідальність, тобто відповідальність за досягнення поставленої правом мети [2, 12]. Тим паче, що міжнародне право багате на документи, які широко використовують саме це поняття. Наприклад, у Конвенції 1982 р. та інших міжнародних угодах у більшості випадків відсутні положення

про конкретні види відповідальності держав, і в основному йдеться саме про позитивну відповідальність. На наш погляд, і в сенсі позитивної відповідальності сформульована ст. 192 Конвенції 1982 р. «Держави зобов'язані захищати і зберігати морське середовище»; на держави покладається виконання їхніх міжнародних зобов'язань щодо захисту і збереження морського середовища (п. 1 ст. 235 Конвенції 1982 р.). Характеризуючи положення ст. 192, К. Хакапаа вказує, що ця основоположна норма відображає головне завдання – закласти основи режиму загальної боротьби із забрудненням: всі держави, незалежно від розміру їх території, географічного положення або особливих національних інтересів, повинні нести відповідальність за запобігання, скорочення і збереження під контролем забруднення морського середовища [6, 9]. У цій цитаті, на наш погляд, мова йде саме про позитивну відповідальність.

Безперечно, позитивна відповідальність радше філософсько-юридична категорія, яка виявляється насамперед у належній поведінці держав і досягненні відповідного результату (наприклад, виробленні нових норм) [9, 89-102]. Не можна не погодитися з думкою В. А. Василенка про те, що позитивна відповідальність логічно проявляється в утвердженні в міжнародному праві негативної відповідальності [8, 34].

Таким чином, при розгляді проблематики відповідальності у міжнародному праві за забруднення морського середовища необхідно керуватися комплексним підходом, розглядаючи як єдину систему, включаючи позитивну, різні режими та інститути відповідальності, що забезпечують єдину мету – захист і збереження морського середовища.

2. Проблема відповідальності в міжнародному праві навколишнього середовища досить широко досліджувалася. Варто відмітити роботи: В. М. Абдрашитова та В. М. Гузенко, Б. Ш. Белалової, Д. С. Бокланд, О. Воробйової, М. С. Малєйна, О. А. Прошина, G. Abi-Saab, P.-M. Dupuy, V. Graefrath.

Значна кількість робіт присвячена проблемам відповідальності за заподіяння шкоди навколишньому середовищу: В. М. Абдрашитов і В. М. Гузенко, А. Е. Бойл, О. В. Задорожний та М. О. Медведєва, В. М. Строчук, О. С. Тимошенко, P.-M. Dupuy.

Менш активно аналізувалися питання, пов'язані з міжнародно-правовою відповідальністю за заподіяння шкоди навколишньому середовищу в процесі використання Світового океану: С. В. Виноградов, М. А. Гицу, Л. В. Сперанська, В. П. Кириленко.

Оскільки в рамках спеціального дослідження відсутня можливість самостійного аналізу загальних теоретичних і практичних

питань міжнародно-правової відповідальності, ми будемо ґрунтуватися на доктринальних положеннях, праць, що стали класичними, В. А. Василенка [8] та І. І. Лукашука [2] і сучасних тенденціях кодифікації норм про міжнародно-правову відповідальність держави.

Метою даного дослідження є комплексний аналіз правових засад міжнародної відповідальності держав, що виникають у разі невиконання зобов'язань з охорони морського середовища.

Значущість проблеми конструювання механізму міжнародної відповідальності у міжнародному праві охорони морського середовища визначається тим, що жоден режим попередження екологічної шкоди сам по собі не може забезпечити охорону навколишнього середовища без добре розроблених заходів відповідальності [9, 325].

3. Відповідальність держави настає внаслідок порушення своїх зобов'язань з міжнародного права. Міжнародна відповідальність за шкоду навколишньому середовищу, що регулюється «вторинними» нормами міжнародного права, має свою специфіку, зумовлену як особливостями тих зобов'язань, які встановлені «первинними» нормами, договірними або звичайними, так і характером шкідливих наслідків, що настають у результаті порушення цих зобов'язань**. Тому необхідний як аналіз первинних, порушення яких тягне за собою відповідальність держави, так і вторинних норм, що регламентують міжнародно-правову відповідальність.

Фактичною підставою міжнародно-правової відповідальності держав є міжнародне правопорушення. Усі міжнародні правопорушення можна поділити на ординарні міжнародні правопорушення, серйозні міжнародні правопорушення і найбільш тяжкі міжнародні злочини, які, у свою чергу, класифікуються так: злочини проти миру, воєнні злочини і злочини проти людства. Міжнародно-протиправне діяння держави має місце, коли певна поведінка здійснюється державою і є порушенням міжнародно-правового зобов'язання цієї держави [2, 381-393].

Л. В. Сперанська вказує, що не кожне діяння держави може розглядатися як підстава його відповідальності, але лише таке діяння, яке порушує припис норм, тобто порушує зобов'язання, взяті на себе державою і відповідно порушує права іншої або інших держав, а в деяких випадках – порушує права всіх держав [7, 52].

Негативною рисою сучасних міжнародних природоохоронних угод є те, що вони передбачають можливість різних відхилень і винятків із загального правила, містять деякі абстрактні й нечіткі формулювання, особливо ті, які стосуються визначення шкоди, у зв'язку з чим встановити «порушення міжнародно-правового зобов'язання» держави є досить складним завданням [9, 326-327; 4, 192]. Не є винятком угоди в сфері охорони морського середовища.

4. Існування принципу міжнародної відповідальності за шкоду, заподіяну навколишньому середовищу, в даний час не викликає сумнівів, підтверджується міжнародною практикою, в тому числі рішеннями міжнародних судів і арбітражі [9, 323-324]. Загальні підстави міжнародно-правової відповідальності держав (responsibility) в екологічній сфері передбачено в документах як юридично обов'язкових, так і рекомендаційних [4, 188]. В аналогічних джерелах знайшов закріплення принцип міжнародної відповідальності за шкоду, заподіяну морському середовищу. Наприклад, у ст. 194 Конвенції 1982 р., преамбулах Конвенції про запобігання забруднення моря скидами відходів та інших матеріалів 1972 р., МАРПОЛ 73/78, Міжнародної конвенції по забезпеченню готовності у випадку забруднення нафтою, боротьбі з ним та співробітництва 1990 р., п. 2 ст. V Конвенції про захист Чорного моря від забруднення 1992 р.

На думку К. Хакапаа, зі ст. 194 Конвенції 1982 р. випливає, що держава несе відповідальність за транстериторіальне забруднення, викликане приватною діяльністю, здійснюваною під її юрисдикцією або контролем, незалежно від того, проявило воно «належну турботу» про запобігання таких наслідків чи ні.

Як зазначає О. С. Тимошенко, незважаючи на загальне визнання існування принципу міжнародної відповідальності за шкоду, заподіяну навколишньому середовищу, реалізувати його складно. Сьогодні відсутній єдиний універсальний акт, який би врегулював міжнародно-правову відповідальність держав за шкоду навколишньому середовищу [4, 187]. В основному прийняті документи, присвячені екологічним зобов'язанням держав, а не відповідальності як такої.

Про значимість проблеми в міжнародному праві свідчить те, що з 1978 р. Комісія міжнародного права ООН працює в напрямі «Міжнародна відповідальність за шкідливі наслідки дій, не заборонених міжнародним правом», з метою проведення кодифікації відповідних норм, оскільки Проект статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння такого аспекту не передбачав. У 1997 р. Комісія вирішила поділити цю тему на дві: спочатку підготувати проект статей про попередження транскордонної шкоди від небезпечних видів діяльності, а потім почати роботу над проектом статей про розподіл збитків у разі транскордонної шкоди, заподіяної внаслідок небезпечних видів діяльності. Обидва варіанти були остаточно завершені у 2001 і 2006 рр. [4, 205].

Відповідальність за шкоду навколишньому середовищу, в тому числі за забруднення морського середовища, реалізується відповідно до принципів і норм, які належать до всього інституту міжнародної відповідальності держав [11, 192]. Інститут міжнародно-правової

відповідальності держав заснований на нормах звичаєвого права. Не є винятком і питання відповідальності держав за шкоду, завдану навколишньому середовищу. Загальні питання міжнародно-правової відповідальності держав регламентуються Статтями про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння.

5. Велика частина природоохоронних договорів, особливо багатосторонніх, не містять положень, що регулюють відповідальність. Коли договір включає відповідні положення, вони формулюються у найзагальнішій формі, як правило у вигляді відсилання до майбутніх угод про процедуру відшкодування збитків. Наприклад, Конвенція про охорону середовища Середземного моря 1976 р. містить статтю «Матеріальна відповідальність і компенсація», яка встановлює лише зобов'язання держави співпрацювати у розробці «процедур для визначення матеріальної відповідальності і компенсації за шкоду від забруднення морського середовища внаслідок порушення положень даної Конвенції та відповідних протоколів» [12, 450]. Конвенція 1982 р. містить загальне положення щодо відповідальності у ст. 235, п. 3 якої передбачає, що держави «співробітничать у здійсненні діючого міжнародного права і в подальшому розвитку міжнародного права, що стосується відповідальності, для оцінки та відшкодування збитків або врегулювання пов'язаних з цим спорів, а також, коли доречно, в розробці критеріїв та процедур виплати належного відшкодування, таких, як обов'язкове страхування або компенсаційні фонди». Відповідно до п. 1 ст. XVI «Зобов'язання і відповідальність» Конвенції про захист Чорного моря від забруднення 1992 р., договірні Сторони несуть відповідальність за виконання своїх міжнародних зобов'язань із захисту і збереження морського середовища Чорного моря.

6. Питання про відповідальність держав за шкоду навколишньому середовищу – частина більш широкої проблеми міжнародної відповідальності за правопорушення, яка знаходилася на розгляді Комісії міжнародного права ООН у період роботи III Конференції ООН з морського права (1973–1982 рр.). Тому в ході дискусій у Третньому комітеті III Конференції ООН з морського права було вирішено, що майбутня конвенція в силу свого широкого характеру не повинна містити детальні положення, які в майбутньому повинні бути включені в спеціальну міжнародну конвенцію [11, 197]. Дж. Тімагеніс, аналізуючи стосовно проблеми відповідальності держав за забруднення морського середовища роботу III Конференції ООН з морського права, різні проекти і розроблені в той час тексти статей з морського права, зазначив суттєвий розвиток відповідних принципів в процесі роботи конференції. Разом з тим, на його думку, вони все ще мають значною мірою загальний характер і тому потребують ретельної подальшої розробки [13, 65].

У Конвенції 1982 р. держави не пішли далі декларування найбільш загальних положень про відповідальність держав за забруднення морського середовища. Тому в Конвенції 1982 р. сформульовані лише загальні принципи, що регулюють цю відповідальність. Зокрема, в ст. 235 підтверджено обов'язок держав виконувати свої міжнародні зобов'язання щодо захисту і збереження морського середовища і нести відповідальність згідно з міжнародним правом [11, 197-198].

На думку Г. Хандла, формулювання ст. 235 свідчить про поступове запровадження у міжнародному праві принципу суворої (об'єктивної) відповідальності. «Хоча, – пише він, – було б, безумовно, неможливо протягнути сувору відповідальність як загальний стандарт в області забруднення морського середовища по Конвенції 1982 р., в еволюції остаточного тексту немає нічого, що б не дозволяло припустити, що суворі відповідальність не зможе зіграти виняткову роль в конвенційних рамках» [14, 102]. Підставою для такого висновку, вважає Г. Хандл, є зміна формули ст. 235 у порівнянні з більш раннім її варіантом в Неофіційному єдиному тексті для переговорів, який передбачав, що держави «несуть матеріальну відповідальність згідно з міжнародним правом за шкоду, яка може бути їм приписана і є результатом порушення ... зобов'язань», що стосуються захисту і збереження морського середовища [15]***. Усунення посилання на підставу міжнародної відповідальності держави (порушення зобов'язання) говорить, на його думку, про спробу авторів Конвенції охопити такі випадки, у яких міжнародна відповідальність держави за забруднення морського середовища не є наслідком міжнародно-протиправної поведінки [14, 111-112].

Ми згодні зі С. В. Виноградовим, що процес розробки формули ст. 235 у ході Конференції свідчить швидше про зворотне тому, що намагається довести Г. Хандл, тобто про відмову більшості учасників переговорів погодитися з концепцією суворої (об'єктивної) відповідальності [11, 237]. Про це свідчить і подальша міжнародно-правова практика. У тексті Конвенції 1982 р. російською мовою в п. 3 ст. 235 йдеться про «розвиток міжнародного права, що стосується відповідальності», тоді як в англійському тексті мова йде про загальну (responsibility) і матеріальну (liability) відповідальності, що свідчить не про наміри авторів Конвенції 1982 р., а про відсутність адекватних термінів у російській мові. Якщо перший (responsibility) традиційно розглядається як наслідок порушення будь-якого міжнародного зобов'язання держави, то другий (liability) передбачає як обов'язкову умову для її настання завдання матеріальної шкоди, у даному випадку в результаті забруднення морського середовища [11, 198-199].

Хоча ч. XII Конвенції 1982 р. містить загальні принципи відповідальності за забруднення, в інших розділах також є положення, що мають безпосереднє відношення до питання про відповідальність стосовно різного виду діяльності держав у різних за своїм правовим режимом районах Світового океану.

Згідно з п. 1 ф) ст. 21, прибережна держава може приймати відповідно до положень Конвенції 1982 р. та інших норм міжнародного права закони та правила, які стосуються мирного проходу через територіальне море, щодо збереження навколишнього середовища прибережної держави і запобігання, скорочення і збереження під контролем забруднення.

Згідно з п. 2 h) ст. 19 Конвенції 1982 р., будь-який акт навмисного і серйозного забруднення всупереч Конвенції при здійсненні мирного проходу вважається таким, що порушує мир, добрий порядок або безпеку прибережної держави.

Стаття 31 Конвенції 1982 р. встановлює відповідальність держави прапора за будь-яку шкоду чи збитки, завдані прибережній державі військовим кораблем або іншим державним судном, що експлуатується в некомерційних цілях, у результаті недотримання ним законів і правил прибережної держави, що стосуються проходу через територіальне море, або положень Конвенції, або інших норм міжнародного права.

Таким чином, держава прапора несе відповідальність за порушення його суднами при мирному проході всіх законів і правил прибережної держави, що стосуються будь-яких питань «запобігання, скорочення і збереження під контролем забруднення» його територіальних вод.

Якщо, проте, припустити, що такі закони і правила ще не прийняті якоюсь прибережною державою, а шкода від забруднення завдано, держава прапора відповідного судна буде нести відповідальність у силу ст. 19 Конвенції 1982 р. за порушення «миру, доброго порядку і безпеки» прибережної держави [11, 204].

Додатковою гарантією збереження морського середовища тут можуть служити положення, що стосуються суден, які користуються імунітетом. По-перше, прибережна держава може вимагати, щоб військовий корабель, що порушує закони та правила прибережного держави щодо проходу через територіальне море, негайно залишив його межі (ст. 30).

Положення про охорону морського середовища містяться і в положеннях Конвенції 1982 р., що регламентує право транзитного проходу. Згідно з п. 2 «b» ст. 39, судна під час транзитного проходу через протоки, що використовуються для міжнародного судноплавства, зобов'язані, зокрема, дотримуватися загальноприйнятих міжнародних

правил, процедури та практики запобігання, скорочення і збереження під контролем забруднення із суден. При цьому держави, що межують з протоками, мають право приймати закони і правила, пов'язані з ранзитним проходом через протоки, у тому числі щодо запобігання, скорочення і збереження під контролем забруднення шляхом введення в дію відповідних міжнародних правил, що стосуються скидання нафти, нафтовмісних відходів та інших отруйних речовин в протоці (п. 1 «b» ст. 42 Конвенції 1982 р.). Всі іноземні судна, які здійснюють право транзитного проходу, зобов'язані дотримуватися законів і правил держав, що межують з протоками. Якщо судно або літальний апарат, що володіють імунітетом, заподіюють шкоду чи збитки при транзитному проході, держава прапора судна або держава реєстрації літального апарату несе міжнародну відповідальність (п. 5 ст. 42 Конвенції 1982 р.).

При здійсненні мирного проходу через архіпелажні води всі правила, пов'язані із запобіганням, скороченням і збереженням під контролем забруднення, а також питаннями відповідальності, встановлені в Конвенції 1982 р. для мирного проходу через територіальне море, однаково відносяться й до архіпелажних вод (п. 1 ст. 52). При здійсненні архіпелажного проходу положення Конвенції, які регулюють право транзитного проходу через протоки, що використовуються для міжнародного судноплавства, включаючи й ті правила, які стосуються як попередження, скорочення та збереження під контролем забруднення морського середовища таких проток, так і питань відповідальності держав за будь-які шкоду чи збитки у зв'язку із забрудненням морського середовища, застосовуються *mutatis mutandis* до архіпелажного проходу.

Згідно з п. 1 b) iii) ст. 56 Конвенції 1982 р., прибережна держава у винятковій економічній зоні має юрисдикцію, передбачену у відповідних положеннях Конвенції 1982 р., щодо захисту та збереження морського середовища. При цьому держави при здійсненні своїх прав і виконанні своїх обов'язків за Конвенцією 1982 р. у винятковій економічній зоні належним чином враховують права та обов'язки прибережної держави і дотримуються законів і правил, прийнятих прибережною державою відповідно до положень Конвенції та інших норм міжнародного права (п. 3 ст. 58 Конвенції 1982 р.).

У ч. XI Конвенції 1982 р., яка визначає режим Міжнародного району та діяльність в ньому держав, встановлюється загальний обов'язок ефективного захисту морського середовища. На Міжнародний орган покладено обов'язок приймати норми, правила та процедури, зокрема для «запобігання, скорочення і збереження під контролем забруднення морського середовища та інших небезпек для неї, у тому

числі узбережжя, та запобігання порушення екологічної рівноваги морського середовища, приділяючи особливу увагу необхідності захисту морського середовища від шкідливих наслідків таких видів діяльності, як буріння, драгування, виїмка ґрунту, видалення відходів, будівництво та експлуатація або технічне обслуговування установок, трубопроводів та інших пристроїв, пов'язаних з такою діяльністю» (п. «а» ст. 145 Конвенції 1982 р.). Конвенція 1982 р. покладає на державу обов'язок забезпечувати, щоб діяльність у Районі, здійснювана державами-учасниками, державними підприємствами або фізичними чи юридичними особами, що мають національність держав-учасниць або перебувають під ефективним контролем цих держав-учасниць чи їхніх громадян, здійснювалася відповідно до ч. XI, присвяченої діяльності у Районі (п. 1 ст. 139 Конвенції 1982 р.). У Конвенції 1982 р. передбачена відповідальність держав за шкоду, заподіяну у результаті невиконання ними своїх обов'язків, що випливають з положень ч. XI. Однак держава-учасниця не несе відповідальності за шкоду, заподіяну у результаті недотримання ч. XI Конвенції особою, за яку вона поручилася, якщо така держава вжила всіх необхідних і належних заходів (п. 1 ст. 139 Конвенції 1982 р.).

Відповідно до п. d) ст. 240, морські наукові дослідження проводяться з дотриманням усіх правил, що стосуються справи, прийнятих відповідно до Конвенції 1982 р., включаючи положення про захист і збереження морського середовища. Відповідальність держав і міжнародних організацій встановлено також за шкоду, заподіяну забрудненням морського середовища у результаті морських наукових досліджень, що проводяться ними або від їхнього імені (п. 3 ст. 263 Конвенції 1982 р.).

На нашу думку, у всіх зазначених просторах, якщо мало місце забруднення морського середовища з суден, причиною якого було порушення державою прапора зобов'язань, передбачених у частині ч. XII Конвенції 1982 р., то остання може нести відповідальність за порушення прийнятих на себе зобов'язань, незалежно від реального відшкодування збитків судновласника.

Примітки:

- * З цього приводу О. В. Задорожній та М. О. Медведєва пишуть, що у юридичній літературі розрізняються два види/рівні міжнародно-правової відповідальності держав: відповідальність за порушення обов'язку згідно з нормами міжнародного права (англ. – responsibility) і відповідальність за шкідливі наслідки неправомірних дій, які спричинили матеріальні збитки (англ. – liability). Деякі автори вважають, що у першому випадку мова йде про позитивну відповідальність, а в другому – про негативну. Необхідно, однак, зазначити, що

в англомовній доктрині не існує єдиної думки з приводу сутності понять responsibility і liability. Різні автори застосовують ці терміни по-різному [6, 187].

** Умовний розподіл міжнародно-правових норм на «первинні» і «вторинні» був прийнятий Комісією міжнародного права ООН при дослідженні питання про відповідальність держав [10, 177 – 197].

*** Зміна формулювання стала компромісним рішенням, ініційованим низкою арабських країн. Див.: UNCLOS-III. Offic. Rec. 1978. –Vol. 10. – P. 111 – 112.

Література:

1. Буткевич, В. Г. Міжнародно-правова відповідальність / В. Г. Буткевич // Міжнародне право. Основи теорії : підручник / В. Г. Буткевич, В. В. Мицик, О. В. Задорожній ; ред. В. Г. Буткевич. – К. : Либідь, 2002.
2. Лукашук, И. И. Право международной ответственности / И. И. Лукашук. – М. : Волтерс Клувер, 2004.
3. Сперанская, Л. В. Международно-правовая ответственность государств за загрязнение Мирового океана (некоторые теоретические аспекты) / Отв. ред. А. П. Мовчан. – М. : Наука, 1984.
4. Задорожній, О. В., Медведєва, М. О. Відповідальність у міжнародному праві навколишнього середовища // Задорожній, О. В. Міжнародне право навколишнього середовища : підруч. для ВНЗ / О. В. Задорожній, М. О. Медведєва ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. – К. : Видав. дім «Промінь», 2010.
5. Anzilotti, D. Responsabilité internationale des Etats... // RGDIP. – Vol. 8. – № 1-2.
6. Хакапаа, К. Загрязнение морской среды и международное право : пер. с англ. В. А. Киселева / К. Хакапаа ; под ред. и со вступ. ст. А. Л. Маковского. – М. : Прогресс, 1986.
7. Сперанская, Л. В. Проблема позитивной ответственности и охрана морской среды / Л. В. Сперанская // Деятельность государств в Мир. океане : Междунар.-прав. аспекты. – М., 1983.
8. Василенко, В. А. Ответственность государства за международные правонарушения / В. А. Василенко. – К. : Вища школа, 1976.
9. Курс международного права : в 7 т. / В. С. Верещетин, С. В. Виноградов, Г. М. Даниленко [и др.]. – М. : Наука, 1992. – Т. 5 : Отрасли международного права.
10. Ago, R. Second report on the state responsibility / R. Ago // Yb. Intern. Law Commiss. – 1970. – Vol. 2. – P. 177 – 197.
11. Мировой океан и международное право: Защита и сохранение морской среды. – М. : Наука, 1990.
12. Selected multilateral treaties in the field of the environment. – Nairobi, 1983.
13. Timagenis, G. International control of marine pollution / G. Timagenis. – N. Y., 1980.

14. Handl, G. International liability of states for marine pollution / G. Handl / Canad. Yb. Intern. Law. – 1983. – Vol. 21.
15. UN Doc. A/CONF. 62/WP.
16. UNCLOS-III. Offic. Rec. 1978. –Vol. 10.
17. Мировой океан и международное право: Основы современного правопорядка в Мировом океане. – М. : Наука, 1986.

УДК 341.01:342.3

Іванченко О. М., НУ «ОЮА»

КЛАСИФІКАЦІЯ ТА СТРУКТУРА НОРМ МІЖНАРОДНОГО І НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА: ЗАГАЛЬНЕ ТА ОСОБЛИВЕ

Проблема специфіки співвідношення норм міжнародного і національного права, їх взаємодія, потребують теоретичного забезпечення, розробки відповідних наукових орієнтирів, концепцій, юридичних понять та категорій, а також виокремлення загального та особливого у класифікації та структурі цих норм.

Проблема специфики соотношения норм международного и национального права, их взаимодействие, требующие теоретического обеспечения, разработки соответствующих научных ориентиров, концепций, юридических понятий и категорий, а также выделение общего и особенного в классификации и структуре этих норм.

The problem of specificity ratio of international and national law, their interaction, requiring theoretical support, development of relevant scientific guidelines, concepts, legal concepts and categories, as well as separation of general and special in classification and structure of these rules.

Норма національного права це поведінка загального характеру, встановлена або санкціонована компетентним органом держави, що має загальнообов'язкову силу, регулює суспільні відносини в інтересах громадян та суспільства, передбачає відповідальність перед державою у разі порушення цієї норми.

Виходячи із загального розуміння норми права, можна сказати, що міжнародно-правова норма – це створене за угодою суб'єктів формально визначене правило, що регулює міждержавні відносини шляхом запровадження прав та обов'язків для суб'єктів і забезпечується юридичним механізмом охорони.

Під формальною визначеністю у цьому разі мають на увазі відмінну рису міжнародно-правових норм, яка полягає в особливій чіткості та визначеності понять і конструкцій [1].